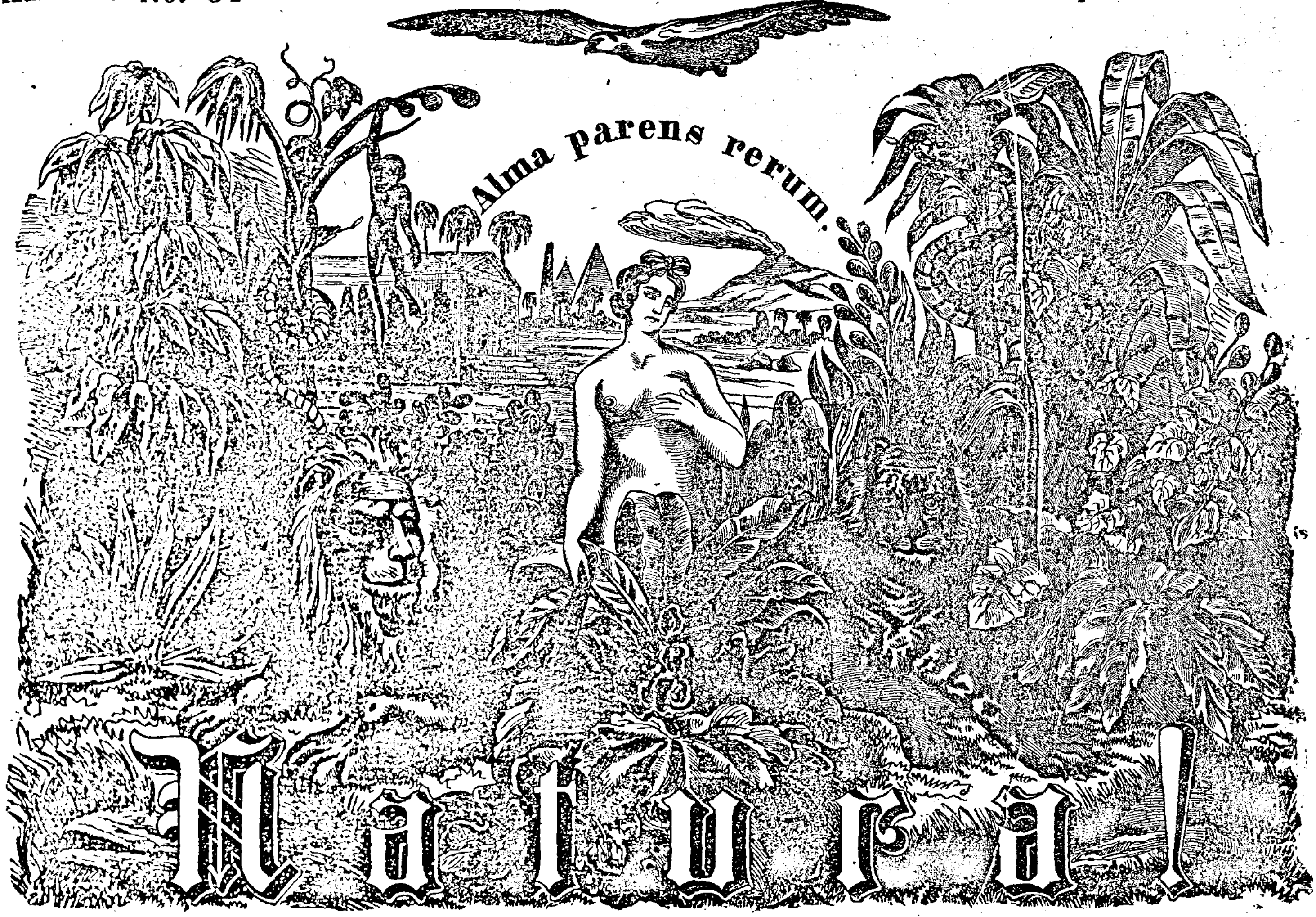
Anul V. No. 34 15 Septembre, 1862.

JURNAL,

PENTRU RESPANDIREA SCIINŢELORŬ NATURALE IN ROMÂNIA.

Redigeat

de

Professor Dr. Iuliu Baraşu şi D. Ananescu.

Coprindere: Munţiĭ luneĭ III. — Indianulŭ. — Propagaţia fiinţelor organisate.

Munţii lunei.

Articolul III

Nu trebuĭe să se uite cineva printr'un telescop în lună ca să descopere că suprafacia eĭ este fórte differită d'aceea a pămentuluĭ! Adicŏ pe cănd la noĭ pe pămĕntŭ, munţiĭ şi vălie umblă dupŏ nisce liniĭ drepte, în luna, tóte ridicările şi cufundările suprafaceĭ séll e mergŭ dup'o linie rotundă, circnlarie.

Apoĭ fiind că găsim în lună aceste forme circularii aşa de dominante, d'aceea nu putem să ne imaginămŭ c'acésta s'a făcut din întêm-

plare, ci trebue să căutămŭ origina lor într'o causă comună, într'o catastrofă generalĕ care a determinatŭ într'un timpŭ fórte depărtat și cu totul anticŭ, forma suprafaceĭ lunare precum o vedem acum presintăndu-se 'naintea ochilorŭ nostri.

În genere, vedem în lună nisce cufundăturĭ rotunde ca nisce basinurĭ adîncĭ, care sunt incongiurate de nisce bulevarde (șanțurĭ) rotunde care aŭ o 'nălțime de 4 saŭ 5000 de picióre. Aceste bulevarde se arată maĭ tot d'a-una stricate și 'ntrerupte la unele locurĭ, ascuțite la marginea (crésta) lorŭ de sus, avĕnd din distanță în distanță nisce vîrfurĭ undulatoriĭ. Povĕrnirea lorŭ esterióră nu este repede, pe când cea interióră saŭ către crater este fórte repede ca unŭ zidŭ, însă p'acéstă povĕrire repede se află nisce trepte (Terasse); aceste trepte merg pĕnă la centrulŭ bulevarduluĭ; acolo tocmaĭ din fundulŭ crateruluĭ se vede suindu-se de multe orĭ un crater central, care, însă, nu ajunge nicĭ o dată la înălțimea bulevardelorŭ. Altă dată vedemŭ că interiorulŭ bulevarduluĭ presintă o poiană ridicată multŭ peste suprafacia lorŭ. Dar când munțiĭ circularĭ sunt marĭ, atuncĭ vedemŭ adesse orĭ că aŭ perdut multŭ din forma lorŭ circularie într'unŭ modŭ în care e vidibulŭ că o dislocațiune a terrămurilorŭ a avut locŭ acolo, întocmaĭ cum observăm acésta și la munțiĭ pămĕntescĭ, și acestea provin din *nisce craterĭ nuoĭ* care aŭ *venit* să se așede în celle vechiĭ; ba încĕ în unele locurĭ este vidibilŭ dupŏ modulŭ cu care se imbracișédă și se pătrunde craterĭ că, cândŭ craterulŭ cellŭ nuoŭ a eșit, terrămulŭ care formédă cellŭ vechiŭ nu era încĕ destulŭ de consolidat și de răcitŭ. Acéste circumstanțe ne permit a ne forma o idee chiară despre istoria fisică a luneĭ, în modulŭ următorŭ.

Formațiunile celle maĭ vechĭ alle luneĭ suntŭ petele marĭ (Mărĭ) numite în charta lunară: *Plato*, *Ptolomeu* și *Grimaldi*. Fiă care are un diametrŭ de 15 pĕnă la 30 mile geografice. Bulevardele circulariĭ care le încongiórā, aŭ o înălțime pĕnă la 12,000 mile geografice, suntŭ de multe orĭ rupte și stricate din causa craterilorŭ maĭ tinerĭ. D'o formațiune maĭ nouă suntŭ munțiĭ inelarĭ care arată în interiorulŭ lor forma unuĭ craterŭ perfectŭ nestricatŭ și fărŏ dislocațiunea terrămurilorŭ. Aceștĭ munțĭ circularĭ s. e. muntele *Clavius* aŭ căte o dată unŭ diametru de *treĭ-ḑecĭ mile geografice*! Dar vîrfurile lor se suie pĕnŏ la 16,000 picióre peste adâncimea interiórā saŭ goliciunea inelеluĭ. Eacŏ și maĭ tinerĭ de căt acestĭ munțĭ inelarĭ suntŭ crateriĭ ceĭ marĭ care arată nisce terrasse (în numerŭ de cincĭ) pe păreţiĭ lorŭ interiorĭ. Diametrulŭ acestor craterі ajjunge căte o dată la lungimea de 9 și chiar 12 mile geografice și înălțimea lorŭ peste fundulŭ crateruluĭ are 12 pĕnă la 15 000 picióre. Acestĭ craterĭ nu arată urme de dislocațiunĭ și de stricărĭ prin evenimente posterióre. Dar la uniĭ dintre dĕnșiĭ (s. e. *Tycho* și *Copernicu*) se arată fenomenulŭ remarcabilĕ, că aŭ ca nisce vergĭ lucitóre care trimit ca nisce raḑe afară; acestĕ raḑe aŭ o lungime de 100 și o lărgime de una pĕnă la 4 mile geografice.

Deja printr'un telescop micŭ, se arată în luna plină aceste vergi lungĭ și drepte care esŭ dintr'unŭ punctŭ central în forme de raḑe divergente. Natura acestor raḑe a remasŭ pĕnă acum pentru Astronomĭ un problemŭ neesplicabile; căcĭ elle n'arată nicĭ o umbră, prin urmare nu pot fi vr'o ridicare materiale peste nivelulŭ suprafăceĭ luneĭ. Un alt fenomen frappantŭ în lună suntŭ crateriĭ aflându-se în alțĭ craterĭ; este sciut că o analogie la acésta, găsim la volcanulŭ *numitŭ Picu din insula Teneriffa* în océnulŭ Atlanticŭ.

Dar formațiunea cea maĭ de curând între munțiĭ inelarĭ, suntŭ o mulțime imense de craterĭ micĭ, al căror numerŭ se urcă pĕn'acum la 50,000; eĭ aŭ pĕtrunsŭ în tóte locurile care aŭ remas economisite de catastrofele antecedente. Așa le vedemŭ acoperindŭ bulevardele și munțiĭ centralĭ, precumŭ și terrassele și văile (funduiile) lorŭ centrale; aŭ o înălțime numaĭ de 200 pĕnă la 400 picióre; de multe orĭ s'arată o grupă de 2 și 300 grămăditā p'o intindere mică. Vîrsta fórte tiner' a acestorŭ craterĭ ne permite a crede că și acum se formédă și esŭ din sînulŭ luneĭ; éră nu esistĕ pen'acum observațiunĭ telescopice care ar proba cu sicuranțiă acestŭ faptŭ. Însă se speră că, cândŭ telescopiĭ se vor maĭ perfecționa, atuncĭ va fi po-

sibil a cerceta cu tóte amănuntele disculŭ lunariŭ și a forma o chartă cu totul esactă și a determina pe urmă, că în cutare saŭ cutare locŭ s'a întîmplat o schimbare locală, adicĕ: ridicarea unuĭ micŭ crater.

Trebuĭe să numimŭ aicĭ și unŭ altŭ felŭ de derangiare suprafaceĭ care s'a observatŭ pe suprafacia lunariă; aste suntŭ nisce crĕpăturĭ (grópă) lungĭ cu marginĭ ridicate, avênd o lungime de 4, 10 și chiar 40 mile geografice, o lărgime de 1800 pĕnă la 12,000 picióre și o adăncime de 300 pĕnă la 1200 picióre. Despre esplicaţiunea acestor crepăterii; uniĭ aŭ ḑisŭ că sunt produse prin repedea recirea a corpuluĭ lunariŭ care era fluidŭ și ferbinte (ca și pămĕntulŭ) la începutulŭ esistenţeĭ sélle și rĕcindŭse, esteriorulŭ cójeĭ selle, a recit maĭ curînd de catŭ interiorulŭ și a produs acéste crĕpĕturĭ. Dar fiind'că o observaţiune maĭ atentivă a ;arătat că aceste crĕpăturĭ trecŭ peste munţiĭ și crateriĭ luneĭ și le taie, de aceea astronomiĭ modernĭ aŭ conchisŭ că suntŭ d'o formaţiune cu totul modernă dar nu antică. Aceste crĕpăturĭ aŭ dat maĭ nainte locŭ la nisce ideĭ imaginare fórte bizare, adicĕ: uniĭ le aŭ luat drept canalurĭ făcută de mănă d'omenĭ locuitorĭ luneĭ (Seleniţĭ) și fiind că aŭ găsitŭ unele d'intre dĕnsele avĕnd óre-care formă geometrică, s'aŭ închipuit că seleniţiĭ suntŭ și matematicĭ; basindu-se pe acéstă supposiţiune uniĭ din matematicĭ dupĕ pămĕnt aŭ avut idea d'a se pune în comunicaţiune cu matematicĭ Seleniţĭ; adicĕ eĭ aŭ ḑisŭ; décă Selenţiĭ sunt într'adevĕr matematicĭ, trebue să aibă negreșit o idee despre un triungiŭ, despre un pătrat saŭ despre un poligon; așa dar se tragem noĭ pe pămĕnt nisce triunghiurĭ, patrate etc. d'o mărime estraordinarie, negreșit că selenţiĭ vor observa acésta (căcĭ daca sunt matematicĭ trebuĭe să fie și Astronomĭ), o să devină că nisce fiinţe inţellepte aŭ făcut acésta (fiindŭ-că uniĭ matematicĭ 'șĭ imagină tot d'auna că numaĭ aceĭ ce sunt din meseriea luĭ, trebuĭe să fie fórte înţelepţĭ) atuncĭ eĭ (Selenţĭ) ne vor respunde prin nisce figurĭ geometrie marĭ trase în lună; așa dar vom crea un felŭ de telegraf geometricŭ între noĭ pemĕntenĭ și Selinţĭ, prin care vom putea comunica uniĭ cu alţĭ. Deja înaltă poliţie a Europeĭ a început a avé grije, ca să nu comunice Seleniţilor nisce semne revoluţionare, și în grija eĭ părintéscă pentru moravurile bune, nu numaĭ pe pămĕnt, cĭ în tot universulŭ, a început să se vaite ca „roșiĭ" noștri, să nu voșiască și pe biéta lună cu locuitoriĭ seĭ.

Dar, despre necasulŭ geometrilorŭ și despre bucuriea poliţieĭ, telegrafulŭ terrestro-lunariŭ n'a putut să se întocméscă. Causa era simplă fiind c'aŭ venit nisce astronomĭ ciudaţĭ și aŭ probat că 'n lună nu póte să esiste nicĭ o fiinţă vie, prin urmare nicĭ un Selenit geometricŭ; căcĭ esistenţa fiinţelor viĭ (chiar a geometrilorŭ) cere presenţa apeĭ ș'a aeruluĭ; apoĭ fiind că'n lună nu se află nicĭ apă, nicĭ aer, de aceea nu suntŭ acolo nicĭ animale, nicĭ plante. Păcatŭ că unŭ asemenea plan frumosŭ d'a ne pune în comunicaţiunĭ cu Seleniţiĭ, s'a stricatŭ; dar ómeniĭ de sciinţe sunt turburătorĭ, eĭ strică multe miĭ de lucrurĭ bune, întocmite în timpurile Patriarcalĭ alle ómenilorŭ primitivĭ și simplĭ.

B.

Indianulu.

India orientalĕ (Hindostan) era încĕ în timpulŭ luĭ Alecsandru cellŭ mare, ţérra miracolilorŭ și acestŭ caracterŭ îĭ a remasŭ pĕnă în ḑillele nóstre; într'adevĕrŭ, unde e Natura maĭ bogată și maĭ strălucită în colorile eĭ de cătŭ acolo? Unde se găsesce aurŭ, mărgăritarŭ, diamanţĭ, rubinĭ și alte petre preciόse risipite pe pămêntŭ, întocmaĭ ca petrișulŭ la noĭ? Unde se găsescŭ plantele aromatice care înveselescŭ esistinţa nóstră prin gustulŭ lorŭ delicatŭ și odórea lorŭ suavă (plăcută) de cătŭ în India? Unde esist' animalele celle maĭ majestóse, precum mărețulŭ elefant, tigrul regal, leulŭ superbŭ împreună cu giganteculŭ șarpe Boa constrictor și alte fiinţe sufleteștĭ covîrșitóre prin puterea, mărimea și frumuseţea lor? Tóte aste se află adunate în India.

Numaĭ omulŭ singur a remas în dărĕtŭ în

India; numaĭ ellŭ n'a pututŭ să se suie la inălţimea majestósă a Natureĭ d'acolo. De şi dupŏ opiniunea tuturorŭ istoricilorŭ, India a fost légănulŭ cultureĭ ómenilorŭ, de unde cultura a venitŭ la Egipteni, de acolo la Elenĭ, de la eĭ la Roma şi de la Roma la tóte popórele occidentale ce se află acumŭ în culmea civilisaţiuneĭ; cu tóte acestea, Indieniĭ aŭ remas multŭ îndărĕtŭ. Aceştĭ professorĭ aĭ genuluĭ umanŭ aŭ remasŭ acum descipoliĭ ceĭ maĭ necapabilĭ, şi maĭ neperfecţĭ. Care este causa acestuĭ fenomenŭ important dar trist? Causa este că institutele lor sociale, fiind fórte viciόse, adică neegalitatea înfiorătóre şi absurdă ce esistă acolo între ómenĭ. Écc' un lucru curios! Kina (vecina Indieĭ) acéstă ţară cea maĭ antică, cea maĭ grandiósă în lume, a remasŭ miserabilă din lipsa libertăţeĭ. În Kina toţĭ suntŭ egalĭ, dar egalĭ ca sclaviĭ naintea bastonuluĭ de bambus omnipotente al imperatoruluĭ despotŭ, absolutŭ care se numesce fiulŭ sóreluĭ. Dar în India, miseria şi slăbiciunea popórelorŭ este causată prin neegalitatea a ómenilorŭ, şi acéstă slăbiciune miserabilă a ajunsŭ la un gradŭ aşia de neauḑitŭ, în cătŭ 30,000 de engleḑĭ ţin sub jugulŭ lor o populaţiune de 120 milióne de ómenĭ şi o întindere de pămêntŭ maĭ mare de cătŭ tótă Europa!

Vrea cineva să aibă e idee despre neegalitatea ómenilorŭ, să citéscă ceva despre castele Indienilorŭ, unde va vedea că acolo sunt patru caste (categoriĭ) de ómenĭ fórte distincţĭ uniĭ de alţiĭ. Casta cea maĭ nobilă este a *Braminelorŭ* (preoţĭ) şi cea maĭ apăsată şi despreţuită este classa Parias (ţeraniĭ, servĭ). Acolo Braminulŭ, nu numaĭ că are tóte privilegiurile, tóte casele ómenilorŭ deschise şi chiar femeile lor la disposiţiunea luĭ, apoĭ suntŭ şi priviţĭ ca sfinţĭ, ast-felŭ că se profanéḑă candŭ pune mâna pe unŭ omŭ saŭ căndŭ mănâncă împreună c'unŭ omŭ care nu este din casta Braminilorŭ.

Unŭ altŭ fenomenŭ remarcabile în India (ca şi maĭ în tot orientulŭ) este fanatismulŭ ómenilorŭ d'a se căsni însuşĭ cu felurimĭ de torture (chinurĭ) teribile, imaginîndu'şĭ că printr'acésta adoréḑă fiinţă divină. Pretutindinè unde omulŭ e sclavŭ, ellŭ priveşte pe Dumneḑeŭ ca un Autocratŭ teribilŭ căruia 'ĭ place umilinţa şi suferinţa suppuşilorŭ seĭ. Numaĭ omulŭ liberŭ adóră în *divinitate*, fiinţa cea maĭ clementă (bine-voitóre) fiind că este şi cea maĭ perfectă. Orĭ ce religiune care predică chinurĭ, nu este la culmea ideĭ perfecte à adevĕrateĭ religiosităţĭ, care este nesecata sorginte a fericireĭ nóstre.

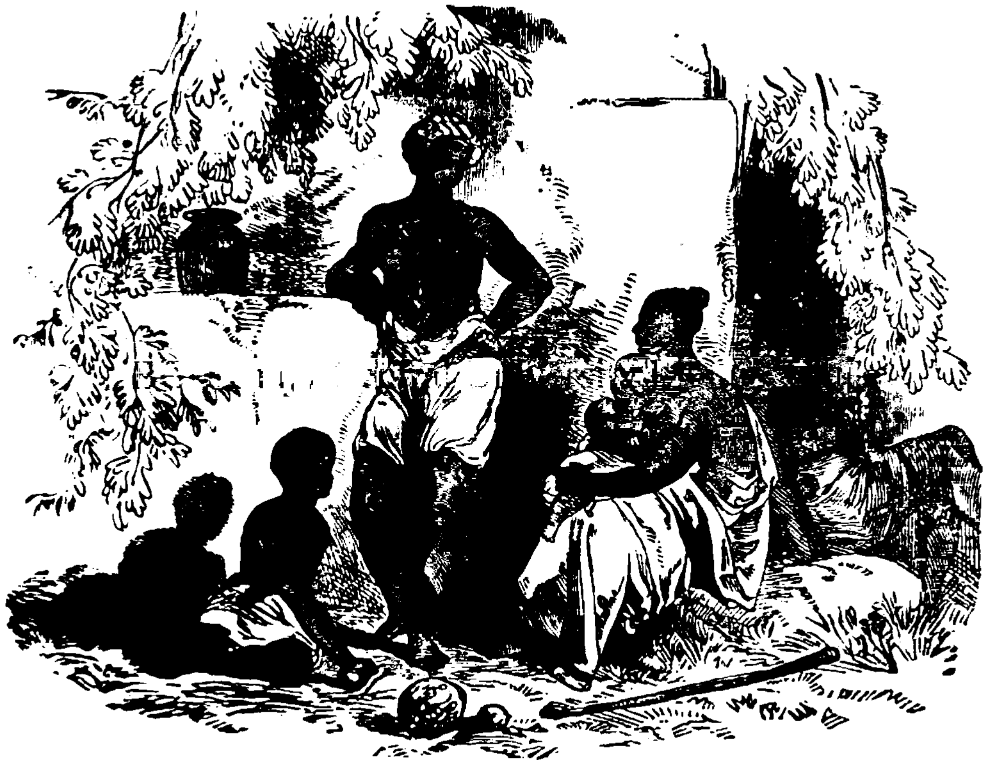
Ca să dămŭ aicĭ lectorilorŭ nostri o mică ideă despre rapportul castelorŭ în India, unia către alta şi despre fanatismulŭ chinuireĭ religióse, care suntŭ acolo la modă, vom estrage ceva dintr'o prelecţiune care a făcutŭ în Germania în ḑillele trecute despre acestŭ obiectŭ, un savantŭ care a fostŭ multŭ timpŭ în India, acésta este D. E. Roer.

Eaccŏ ce ḑice:

Între mulţimea de lucrurĭ care întêlnesce cineva în stradele Indieĭ, este şi acésta *curiósă*: d'a vedea cum un om dintr'o castă maĭ pucin *nobilă* cade în genuchie 'naintea unuĭ Braminŭ unde il întêlnesce, tornînd apă peste piciórele luĭ (a *Braminuluĭ*) pe urmă adună acéstă apă într'unŭ vasŭ d'aramă şi o bea c'o plăcere nespusă, imaginîndu şĭ că printr'acésta, corpulŭ luĭ şi sângele luĭ s'aŭ împreunatŭ cu piciórele unuĭ Bramin, adicŏ: cu representantul divinităţeĭ pe pămêntŭ. Un altŭ spectaculŭ curiosŭ este cellŭ următorŭ. Să mergemŭ la un rîŭ care servă drept baie publică, şi ce vedemŭ acolo? Sute de ómenĭ de differite sekse şi vîrstĭ se scaldă acolo împreună toţĭ în pelea gólă, cu perulŭ lor lungŭ despletitŭ care cade pĕnă la şoldurĭ Suntŭ occupaţĭ cu mare zelŭ a 'ĭ spĕla corpulŭ şi vestmintele (hainele) lor. În miḑloculŭ lor stă un Braminŭ, care se cunósce îndată prin panglica albă care o ţine într'o mână, pe când cu măna cea l-altă stropesce cu apa peste ceĭ l-alţĭ ca săĭ sfinţéscă, tot d'o dată mormoindŭ nisce rugăciunĭ care, nicĭ ellŭ nu le prea pricepe, nicĭ strămoşiĭ luĭ nainte cu miĭ de anĭ nu le aŭ priceputŭ. Pe marginea riuluĭ, staŭ o mulţime de ómenĭ care vîndŭ florĭ, tămîie şi alte obiecte necesariĭ pentru sacrificiĭ. Lîngă dênşiĭ staŭ legióne de Sinhaşĭ, adicŏ ómeniĭ care se chinuescŭ, cu pelea gólă şi acoperiţĭ în locŭ de vesminte, cu cenuşă şi se pregătescŭ la chinuirile lorŭ care le urméḑă ca un regulat serviciŭ divin în tóte ḑilele.

Maĭ terribil este spectacolulŭ următor. Să

eşimŭ în ḑioa serbătóreĭ numită „*Charruck Puja*"; acéstă serbătóre este consacrată uneĭ divintăţĭ *Kalı*, socia ḑeităţeĭ *Şiva* care este privit că principulŭ rĕuluĭ şi dărîmătorŭ. La calea d'o jumĕtate oră depărtare de la Calcuta (la satulŭ Kali-Ghant) se celebreaḑă acéstă sĕrbătóre. Miĭ de indigenĭ mergŭ acolo din tóte suburbile alle acestuî oraşŭ colosalĭ (Calcuta), şi se adună în bazarul d'acolo. Acolo resună unŭ sgomotŭ infernalŭ d' o mulţime de Tamtams şi Cymbale; căcĭ fiă care companie este însocită de Musică. Pretutindinea se vĕd chinuirĭ terribile făcute de popriele măne alle ómenilorŭ. Uniĭ dintr' acestĭ fanaticĭ 'şĭ aŭ găurit braciele şi 'şĭ aŭ trasŭ o frăngie printr aceste gaure; alţĭ ş'aŭ găurit mănele; şalele şi chiar limba, şi aŭ băgat un şérpe otrăvitor prin aceste găurĭ! Ca s'arate că nu simntŭ nicĭ o durere, trag din adinsŭ stréngŭ încóce, încolo, şi în acest timpŭ dănţuescŭ în differite direcţiunĭ făcĕnd nisce gesturĭ de smintiţĭ. Mulţimea este ecsaltată şi ameţită, fiind îmbetată d'un felŭ de beutură spirtuósă numită Gunja. Unŭ Europeanŭ arătîndu-se în miḑloculŭ acestor grămedĭ de fanaticĭ religioşĭ, ar fi într'un mare pericolŭ, maĭ cu sémă când un preot ar avĕ capriciŭ a întărita mulţimea asupra luĭ. Dar preoţiĭ indianĭ sunt fórte toleranţĭ, de aceea se vede căte odată nisce Mis-

Indianiĭ Culis.

sionariĭ crestînĭ predicĕnd Evangelia în miḑloculŭ acestor fanaticĭ. Negreşit ca predicile lor nu facŭ nicĭ o impresiune, dar misionariĭ cutesătorĭ, pléeă în pace şi nu ajjungŭ la gloria martirilorŭ.

În fine grĕmada a ajunsŭ la templulŭ ḑeităţeĭ (Kali) şi toţĭ s'aruncă în interiorulŭ luĭ c'o furie îngrositóră; dar la intrarea templuluĭ, se află preoţiĭ ḑeitaţeĭ, care ajută mulţimeĭ a se răni. Uniĭ se află culcaţĭ josŭ cu pelea gólă şi lîngă dĕnşi staŭ aceştĭ preoţĭ şi înţapă corpulŭ lorŭ c' o mulţime de ace. La un altŭ locŭ, se vede stăndŭ în pămĕntŭ un stîlpŭ ascuţit de înălţimea de 20—30 picióre, şi sus pe dĕnsul se află legatŭ unŭ lemnŭ care se învîrtesce; la căpătîiulŭ lemnuluĭ este atîrnatŭ un omŭ prin nisce cărlige de ferŭ care suntŭ băgate în carnea şi în muschiĭ spinăreĭ luĭ, şi aşa îl învîrtescŭ c'o iuţélă înfiorătóre. Lîngă stîlpŭ staŭ o mulţime de ómenĭ asteptăndŭ că ellŭ să termine chinuirile prescrise, că să vie şi răndul lorŭ, întocmaĭ cum asteptă ómenĭ la unŭ danţŭ. La unŭ altŭ colţŭ al templuluĭ se vede ca o schelă d'o 'nălţime de 10 picióre; jos la

piciórele scheleĭ staŭ dreptŭ în pămêntŭ. vĕrgĭ de ferŭ ascuţite la vîrfurile lorŭ şi sute de fanaticĭ s'aruncă după schele peste aceste vergĭ ascuţite care intră adîncĭ în carnea lorŭ şi toţĭ strigă Haribol! Haribol! (marele ḑeŭ Hari). La vederea acestor scene terribile, ḑice voiagiorulŭ nostru, cu drept cuvînt póte cineva să se îndoiască décă vr'o dată se va vĕrsa lumina civilisaţiuneĭ peste aceştĭ babarĭ fanaticĭ?

Cum tóte fanatismele religióse se asémĕnă în lume! Incuisiţiunea catolică în Spauia a sciut şi ea a găsi destule instrumente de chinuire şi de torture, póte ăncŏ maĭ multŭ de cătŭ fanaticĭ Indienĭ, cu deosebire numaĭ că Incuisiţiunea era maĭ înţelléptă, fiindŭ-eă pe când Indianiĭ se chinuescŭ însuşĭ. încuisiţiunea a creat torturĭ şi chinurĭ pentru alţĭ şi ea a trĕit bine. Eccŏ superioritatea civilisaţiuneĭ!

Sâ pomenimŭ în fine ca în timplu nostru o rasă de Indienĭ din treptele celle maĭ de josŭ a începutŭ a fi căutată multŭ de către Englesĭ în America; astia sunt *Culis* (veḑĭ figura) care în India suntŭ colportorĭ săracĭ, dar fiind că sunt d'o constituţiune robustă şi rabdă maĭ bine într'o climă caldă de cătŭ ómeniĭ albĭ, de acea se transportă pe fiă care anŭ sute de Culis cu corabiĭ de la Indostan la sudulŭ Americeĭ (la Trinidad), unde eĭ lucréḑă acolo drept plata d'un jumătate sfanţŭ pe ḑi, tóte lucrările de câmpŭ în plantaţiunele de sachar. de cafea, de bumbacŭ etc. Eĭ nu se facŭ robi, ci numaĭ se tocmescŭ pentru un anŭ saŭ duoĭ cu contract şi trebuĭe se ţie contractulŭ lorŭ; eĭ lucréḑă multŭ maĭ bine de cătŭ sclavĭ negri şi maledicţiunea sclavieĭ nu appasă acéastă lucrare. Prin introducerea importaţiuneĭ îndienilorŭ Culis, englesiĭ speră că vor desfiinţa cu timpu comerciulŭ sclavilorŭ din Africa la America. Să dea Dumneḑeŭ ca aceste speranţe filantropice să se împlinească, căcĭ chestiunea sclavilorŭ nu este numaĭ o chestiune americană ci o chestiune vitalĕ pentru tótă omenirea modernă, pentru tóte ideile moderne despre libertatea nealienabilĕ a omuluĭ. B.

Propagaţia fiinţelor organisate.

Artic. V.

Despre etatea propagaţiuneĭ şi despre fenomenele care o caracterisă în amĕnduoe secsele.

Etatea propagaţiuneĭ este a patra epocă a vieţeĭ, ea urméḑă după etatea când animalul a putut să se nutréscă făr' ajjutorul părinţilor, şi pe când astă alimentaţiă produce nu numaĭ crescerea naturalĕ a organismuluĭ întregŭ, dar ăncĕ maĭ particular desvoltarea organelor destinate la funcţiunea ce descrim.

Acum începe o viaţă nuoă care se raportă la conservaţiunea specieĭ şi are o aşa de mare influinţă asupra vieţeĭ individuale, încât însemnéḑă o epocă deosebită în cursul esistenţeĭ. Într'adevĕr etatea propagaţiuneĭ se manifestă prin multe schimbărĭ însemnătóre precum în forma generalĕ a animaluluĭ, în talia sa, în colorile tegumentale, în voce, în arătarea unor părţĭ care nu se desvoltă de cât la acéstă epocă a vieţeĭ, c'un cuvĕnt într'o serie de fenomenĭ care caracterisă acestŭ nuoŭ modŭ de esistinţă.

Ar fi prea lung să arătămŭ cu amenuntu tóte aceste schimbărĭ, trecênd în vedere sub acestŭ raport, deosebitele classe alle regnuluĭ animalĕ; ne vom mărgini aicĭ a aspune într'un modŭ general şi a face conoscut trăsurile celle maĭ vrednice de însemnat ca să iniţiem pe lectoriĭ nostri la minunile Natureĭ.

Tótă lumea scie că animalele nu sunt capabile a se propaga, de căt, când s'aŭ luat deplina crescere corporalĕ, când organismul dă semne de fórţie şi de energie; şi ca un animal să pótă da viaţa unuĭ alt animal, trebuĭe negreşit să pérḑă o parte din prisosul activităţeĭ vitale ce ellŭ possedă.

Să trecem repede în vedere aceste admirabile fenomene la animalele vertebrate începênd cu celle maĭ superióre.

Mammiferele domestice ajjung la etatea propagaţiuneĭ maĭ 'nainte d'a fi luat crescerea definitivă. Nutriţia abondantă din epoca alimen-

taţieĭ ş'a cresceréĭ, produce o abondanţie de viaţă în tot organismul, ceea ce împinge pe animal a contribui la propagaţiunea specieĭ séelle.

Un nutriment maĭ mult saŭ maĭ pucin abundant póte grăbi saŭ întărḑia epoca propagaţiuneĭ secsuale.

Dac' astă epocă nu este tot d'auna caracterisată prin talia proprie fiă-căreĭ varietăţĭ, când este vorba de animale domestice, este cellŭ pucin, prin forma corpuluĭ, prin natura coloreĭ tegumentelor şi prin arătarea tuturor părţilor care depînd de dênsele, precum córnele şi alte appendice care se arată la acéstă epocă pe deosebite părţĭ alle corpuluĭ.

La toţĭ, tegumentele, fie pĕr saŭ solḑĭ, iaŭ colorĭ definitive caracteristice pentru fiă-care secsŭ. Cerbul, spre es. perde pistriţiturile pĕruluĭ ce avea în etatea de faon, mistreţul, bandele de colorĭ maĭ deschise, leul mascul are o cómă şi un pĕr roşŭ gălbiniŭ.

În classa Mammiferelor talia masculilor întrece, în general, p'aceea a femelelor în etatea adultă. La toţĭ, instinctul propagaţiuneĭ desvoltându-se schimbă caracterul animaluluĭ, 'lŭ face maĭ serios, 'ĭ dă curagiŭ şi putere care 'ĭ lipsia maĭ 'nainte d'acéstă epocă. Vocea pe d'altă parte ia o întindere şi un timbru ce n'avea maĭ nainte; dar cea ce trebue să observăm maĭ cu sémă este că masculi maĭ tuturor animalelor, presintă caractere distinctive de femelele lor.

Tóte aceste schimbărĭ sunt âncĕ maĭ manifeste în classa passerilor. Este vrednic de însemnat că la passerile de pradă (răpitóre) diurne, masculĭ fac eccepţie la regula de maĭ sus, căcĭ sunt maĭ slabĭ şi maĭ micĭ de căt femelele lor. Differinţele secsuale care deosebesce penele masculuĭ d'alle femeleĭ se arată numaĭ în acéstă etate în tótă întinderea lor. În general penele masculuĭ aŭ colorĭ viĭ, strĕlucitóre şi variate, pe când alle femeleĭ sunt închise şi cu maĭ pucine nuanţe. Este destul să comparăm, cocoşul cu găina, răţoiul cu raţa, fasianul ordinar cu femela sa şi maĭ cu sémă culorile strĕlucitóre alle **fasianuluĭ aurit** cu modesta rochi' a femeleĭ sélle, lucsul şi strĕlucirea metalică a penelor **păunuluĭ** cu colorile închise alle penelor **păuniţeĭ** etc.

Am putea îmmulţi essemplele d'aceste differinţe secsuale p'între passerile maĭ pucin conoscute. Aşa spre es. masculu uneĭ passere din Brasilia numit **Arapungo averano** are pene albe, pe când femela luĭ le are d'o colóre verde închisă. Se scie că la passerile numite de **Paradis**, masculi sunt care pórtă de fiă-care parte a corpuluĭ aste lungĭ pene subţirĭ aşa de plăcut nuanţate, cu care doamnele împodobesc capul lor. Penele lor reflectă în general colorile celle maĭ strĕlucitóre ce sémĕnă cu metalele saŭ cu petrile preciόse, pe când femelele aŭ colorĭ închise. Dar, nu numaĭ prin colorĭ permanente în etatea adultă, penele masculilor se deosebesc d'acellea alle femeleĭ într'un mare numĕr de speciĭ. Aşa multe speciĭ p'între *Păsserele* se deosebesc prin ornamentele estraordinariĭ, prin desvoltarea unor părţĭ a penelor lor în momentul amoruluĭ şi care 'ĭ deosebesc numaĭ în acéstă epocă de penele femeleĭ. Aceste schimbărĭ sunt care se deosebesc sub numele caracteristic de *rochie de nuntă.*

Tot aşa vedem şi la passerea numită *muscicapa* (care prinde musce), masculĭ aŭ iarna acelléşĭ pene ca şi femelele, éră primăvara colorile lor sunt maĭ viĭ. Masculu *codobatureĭ galbine* nu se deosebesce de căt prea pucin de femela sa, afarŏ de timpul amoruluĭ şi acella al educaţiuneĭ puilor, atuncĭ penele gătuluĭ sunt negre.

P'între passerile din Europa cea maĭ vrednică de însemnat, sub acest raport, este *luptătorul;* penele luĭ iaŭ primăvera, epoca amoruluĭ seŭ, colorĭ variate, p'între care se maĭ adaog' alte pene maĭ lungĭ ce împodobesc ceafa şi gătul în formă de cravată saŭ de fresură.

Nu este numaĭ prin colorile penelor, proporţiunile saŭ forma părţilor sélle că masculĭ unuĭ mare numĕr de speciĭ se deosebesc de femelele lor.

Crestele, discurile cărnóse, producţiunĭ alle peleĭ capuluĭ, saŭ alle gâtuluĭ colorate în roşu saŭ 'n albastru, caracterisă prin presenţa lor esclusivă la masculu Condoruluĭ, la cocoşŭ şi la curcanŭ şi 'ĭ deosebesc de femeĭe. Ciocul este în general maĭ puternic la mascul. Mulţĭ gallinaceĭ aŭ în pintenu picióreIor lor, o

armă cu care se servă a attaca și a se apără.

De vom studia acum repede sub acellașŭ punct de vedere celle treĭ classe inferióre alle vertebratelor și maĭ 'nteiŭ p'aceea a reptiliilor, vom găsi ăncĕ caracterele etăţeĭ propagaţiuneĭ tot d'auna manifeste în talia care deosebesce fiă-care secsŭ, și 'n colorile distinctive ce iaŭ tegumentele la masculĭ și la femele. Cu tóte acestea celle duoe secse se deosebesc mult maĭ pucin sub acest dublu raport în astă classă de cât în cea precedentă.

Abia deosebim o bróscă ţestósă masculă de una femelă, dacă nu prin forma concav a plastronuluĭ la mascul. Femelele într'acéstă classă, ca într'aceea a amfibiilor și ca și într'aceea a pescilor, sunt în general maĭ puternice de cât masculi. Colorile tegumentelor sunt prea deosebite la șiopîrle și la șerpĭ de căt acellea alle adulţilor; dar colorile definitive din etatea propagaţiuneĭ a rare-orĭ deosebesc pe masculĭ de femele, afarŏ numaĭ că sunt maĭ viĭ la ceĭ d'ânteiŭ, maĭ cu sémă în timpul amoruluĭ: Afarŏ d'acestea masculĭ saurienilor aŭ guţĭ, fanonĭ, creste dorsale care lipsesc femelelor.

Differinţa cea maĭ vrednică de însemnat în formă și organisaţiune, observate în cursul esistinţeĭ și'n a treia epocă a vieţeĭ, este aceea ce se vede la amfibiĭ, cellŭ pucin la acellea care sunt suppuse la metamorfose complecte. Batracienii anurĭ (fărŏ códă) se deosebesc prea mult de tetardele (mormoloci) din care provin, prin forma corpuluĭ, care maĭ ânteiŭ sémĕnă ca a pesceluĭ și maĭ tărdiŭ perde códa și dobîndesce patru picióre; se maĭ deosebesc assemenea prin organele respiraţiuneĭ căcĭ în starea acesta de mormolocĭ respiră prin branchiĭ ca pesciĭ, éră maĭ tărdiŭ branchiile dispar și le ia locul plămoniĭ.

Masculi Batracienilor anurĭ se deosebesc de femele, prin talia care este mult maĭ mică. Eĭ pot să se deosebéscă de dĕnsele prin colórea care este verdurie spre es. în *pelobates fuscus* și cenușie la femelă, prin odórea ce sémĕnă cu a usturoiuluĭ la mascul numaĭ, prin vocea maĭ desvoltată la mascul, prin miciĭ sacĭ de sub gâtŭ deschiḑĕndu-se în cavitatea bucalĕ pentru a modifica vocea la mascul bróscelor comune și a bróscelor rîióse. Nisce periniţe ascuţite tarĭ și negre arméḑă degitile celle marĭ la estremităţilor anterióre alle masculilor acestor Batracienĭ.

P'între *Batracieniĭ urodelĭ* (cu códă) masculiĭ tritonilor se deosebesce de femele printr'o créstă dorsale maĭ mult saŭ maĭ pucin proeminentă. Ea se află maĭ cu sémă la tritonul cu créstă a căruĭ pele este împodobită în epoca amoruluĭ d'o bandă longitudinale argintie și mărginită câte o dată cu roșu care se vede pe laturile códeĭ. Pe lângă acestea tóte salamandrele aŭ sub basa códeĭ o umflătură maĭ pronunciată la masculă.

Aceste differinţe se observă și la pescĭ ĕnsă maĭ pucin. Masculi unor pescĭ *Selacienĭ*, aŭ o pereche de appendice prea complicate atîrnĕnd de 'notătórea analĕ care lipsesce la femele. Desvoltarea complectă a acestor appendice este un semn sicur că animalul a ajjuns în etatea când are facultatea d'a se propaga.

Se scie pucin lucru asupra differinţelor de talie de colóre, saŭ asupra altor caractere esterióre care fac să se conóscă secsele și care arată că cutare saŭ cutare specie de pesce a ajjuns la etatea propagaţiuneĭ.

Acestea sunt în scurt caracterele distinctive între secsele animalelor vertebrate. În numĕrul viitor le vom arăta la celle nevertebrate.

A.

Tipografia C. A. Rosetti uliţa Caimata No. 15.